

5. Bölüm

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE HİZMET SEKTÖRÜ

Sonat BAYRAM⁵

1. Giriş

Güçlü ekonomiye sahip ülkelerin ekonomik tarihine bakıldığında görülen önemli vakalardan birisi gelişim süreçleri boyunca şahit oldukları sektörel sapmalardır. Bazı ülkeler birinci ve ikinci sanayi devrimlerinden sonra tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine, üçüncü ve dördüncü sanayi devrimlerinden sonra imalattan hizmet sektörüne geçmişlerdir. Ekonomilerin geçirdiği dönüşümün temel sebebi kilit endüstriyel değişimler ve teknoloji düzeyleri ile birlikte yaşanan sektörel emek gücü kaymaları olmuştur. Emeğin sermaye ile ikame oranının artması özellikle de tarım ve sanayi sektöründe zamanla emek yoğun sektör bileşiminden sermaye yoğun sektör bileşimine doğru kaymalara neden olmuş, tarım ve sanayi sektöründen ayrılan işgücü hizmetler sektöründe yer almaya başlamış, bu durum beraberinde köyden kente göç veya ülkeler, kıtalararası göç gibi birtakım değişim dönüşümleri getirmiştir.

David Ricardo'nun gözlemlediği gibi söz konusu değişim ve dönüşümün sebebi acaba toprağın rantı veya geçirdiği fiyat değişimleri mi olmuştur, yoksa politik iktisadın öncüleri Malthus, Young ve Smith'in de belirttiği gibi nüfus ve üretimde yaşanan artışlar ile birlikte, toprağın değerinin diğer mallara görece olarak daha fazla artması beraberinde toplumsal ve ekonomik dönüşümleri mi getirmiştir. Kuşkusuz yaşanan değişim ve dönüşüm tek yönlü olmamış, sadece Oliver Twist romanlarında anlatılan çocuk işçiler ile Fransa'da (1841) fabrikalarda 8 yaşından küçük çocukların veya İngiltere'de (1842) madenlerde 10 yaşından küçük çocukların çalıştırılmasını yasaklayan yasal düzenlemeler ile değil, özellikle 1840'lar-

⁵ Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Bankacılık Bölümü, sonat-bayram@hotmail.com

Teknolojik işsizlik veya yeni teknolojilerin yarattığı verimlilik artışına dayalı işsizlik olarak adlandırılan işsizlik oranı, verimlilik artışlarına bağlı olarak yaratılacak emek artışı veya azalışını ifade etmektedir. Türkiye’de 2014-2018 tarihleri arasında görülen sektörel dönüşümün sonucunda verimlilik düzeyi yükselmiş, bunun sonucunda tarımda %-2,32 emek tasarrufu (verimlilik artışı), sanayide %-1,08 emek tasarrufu (verimlilik artışı), hizmetler sektöründe ise %4,92 emek artışı (verimlilik azalışı veya yeni hizmet alanlarının doğması sebebiyle artan emek talebi) görülmüştür (Bkz. Tablo 3). Toplam istihdamda verimlilik artışı veya azalışı kaynaklı değişim %1,52 düzeyinde olmuştur. Değişimin en önemli kaynağı hizmetler sektöründe yaşanan emek talebinin yeni iş alanları yaratılması sebebiyle artmış olması, bunun yanında özellikle tarım ve sanayide verimlilik artışının emek talebini olumsuz yönde etkilemeye devam ettiği görülmektedir.

Türkiye’de hizmet sektöründe özellikle verimlilik artışı ve teknolojik ilerleme sebebiyle yaratılan istihdam kapasitesi içerisinde; %1,59 ile İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri birinci, ardından %1,20 ile Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik ikinci, %0,94 ile Eğitim üçüncü sırada, %0,65 ile Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler ise dördüncü sırada yer almaktadır. Verimli olduğu görülen söz konusu sektörler incelendiğinde, hepsinin ortak özelliğinin sermaye yoğun sektörler olduğu görülmektedir. Ayrıca, İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet, Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik ve Eğitim gibi alanlarda özellikle yüksek kamu yatırımı ve kamu finansman desteği söz konusudur. Bu nedenle, özellikle hizmet sektöründe verimlilik artışlarının hala kamu kaynaklarıyla ve devlet desteğiyle sürdürüldüğü, verimlilik artışında da özellikle kamu tasarrufları ve kamusal finansman desteğinin rolü dikkate alınmalıdır. Bu nedenle geleceğin hizmet sektörünün rekabetçi, organizasyonel anlamda çevik, hızlı karar alabilen ve hızla uygulayabilen, katılımcı, açık ve yenilikçi, risk alabilen ve esnek şirketler olması gerekmektedir. Türkiye’de ancak bu dönüşümü başarabilen şirketler ve kurumlar gelecekte ayakta kalabileceklerdir.

KAYNAKLAR

- Acemoglu, D., & Robinson, J. (2009). *Economic origins of dictatorship and democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- de Vries, K., Timmer, M. P., & de Vries, G. J. (2013). *Structural transformation in Africa: Static gains, dynamic losses*, GGDC research memorandum GD-136. Groningen Growth and Development Centre, University of Groningen.
- McMillan, M., & Rodrik, D. (2011). *Globalization, structural change, and economic growth*. In M. Bachetta & M. Jansen (Eds.), *Making globalization socially sustainable*. Geneva: International Labor Organization and World Trade Organization.
- McMillan, M., Rodrik, D., & Verduzco-Gallo, Í. (2014). *Globalization, structural change, and productivity growth, with an update on Africa*. *World Development*, 63, 11–32.

- Perry, Mark J., (2017), Fortune 500 Firms 1955 v. 2017: Only 60 Remain, Thanks to The Creative Destruction That Fuels Economic Prosperity, Blog Post, <https://www.aei.org/carpe-diem/fortune-500-firms-1955-v-2017-only-12-remain-thanks-to-the-creative-destruction-that-fuels-economic-prosperity/>, (Erişim Tarihi: 17.03.2020).
- Rodrik, D. (2013). Unconditional convergence in manufacturing. *Quarterly Journal of Economics*, 128(1), s.165–204.
- Rodrik, D. (2014). The past, present, and future of economic growth. In F. Allen, et al., *Towards a better global economy: Policy Implications for Citizens Worldwide in the 21st Century*. Oxford: Oxford University Press.
- Rodrik, D. (2016). Premature deindustrialization. *Journal of economic growth*, 21(1), s.1-33.
- Syrquin, M. (1988). Patterns of structural change. *Handbook of development economics*, 1, 203-273.
- Temurlenk, M. S., & Başar, S. (2012). Türkiye İçin Enflasyonu Hızlandırmayan İşsizlik Oranı (Nairu) Tahmini. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 71-83.